

gelijke semantisch-secundaire nederzettingsnamen zijn dan ook dikwijls onbruikbaar voor de beantwoording van historisch-geografische dateringsvragen.

De schrijver ontleent verder nogal wat argumenten aan de vermeende hoge ouderdom van het type nederzettingsnaam gevormd door een natuurnaam in de derde naamval meervoud. Volgens de literatuur die hij gebruikt heeft, moeten namen van dit type veel ouder zijn dan het jaar 700. Onderzoek in de landen rond het zuidelijk deel van de Noordzee heeft echter aangetoond, dat deze manier van naamvorming nog minstens tot in de negende of tiende eeuw, zo niet langer, produktief geweest moet zijn. Dit betekent dat de schrijver naamkundig gezien misschien enkele al te vroege nederzettingen zal moeten afstaan, aan de andere kant kan hij zich gelukkig prijzen dat hij zich niet meer om de wonderlijk hoge ouderdom van Sloten hoeft te bekommeren.

Een ander punt waar de schrijver misschien iets te vlot met zijn conclusies geweest is, betreft de naamsvervangings. Het feit dat we in vroegmiddeleeuwse teksten toponiemen tegenkomen die we niet kunnen lokaliseren en er omgekeerd in later tijd plaats zijn waarvan we geen oude vermeldingen kennen, wil ons nog wel eens tot de veronderstelling verleiden, dat een oudere naam door een jongere vervangen is. Nu is naamsvervangings natuurlijk geen onbekend fenomeen in de toponymie, maar het blijft een *deus ex machina* zolang hij niet door de bronnen geattesteerd is.

Zelfs met inachtneming van deze kanttekeningen kunnen we zeggen dat de auteur er op bijzonder overtuigende wijze in geslaagd is een beeld te schetsen van de bewoning van het deltagebied voor het jaar 1000: op de oude duinruggen en de estuariumafzettingen in de mondingsgebieden van de Rijn en de Maas, op verlandende stroomruggen en op de oeverafzettingen van de grote rivieren. Ten aanzien van een mogelijk vroege datering van de occupatie van de veen- en klei-op-veen-gebieden toont hij zich tamelijk terughoudend. Slechts in de omgeving van Vlaardingen, stroomafwaarts van Gouda en beneden Schoonhoven, ten oosten van Oegstgeest en Warmond en in de Vechtstreek meent hij omstreeks het jaar 1000 al systematische ontginningen aan te kunnen tonen.

Aan het einde van het boek heeft de auteur een aantal bijlagen opgenomen, waarin hij de geologische, historische, naamkundige en archeologische gegevens opsomt waarop zijn onderzoek gebaseerd is. Waar nodig heeft hij deze van nader — en relevant — commentaar voorzien. Bijzonder nuttig is verder de bijlage met de uitgave van de belangrijkste schriftelijke bron voor die periode, de goederenlijst van de kerk van Utrecht, die hij bovendien van een nauwkeuriger datering weet te voorzien.

Een speciale vermelding verdienen de negen kaarten, die in een aparte omslag bijgevoegd zijn. Deze lopen thematisch min of meer parallel met de bijlagen en vormen zodoende een nuttige kartografische illustratie van de nederzettingshistorische ontwikkeling die de schrijver in het boek uiteengezet heeft. Tekstdeel en kaartbijlage maken samen een esthetisch smaakvol ensemble uit en dat betekent een extra genoegen bij een boek dat ook reeds door zijn inhoud zo aantrekkelijk is.

R. Rentenaar

J. L. van der Gouw, *De Landscheidingen tussen Delfland, Rijnland en Schieland* (Hilversum: Verloren, 1987, 334 blz., f55,-, ISBN 90 6550 306 4).

Het afscheid van het ambtelijke en universitaire leven blijkt voor Van der Gouw allerminst

het einde van zijn historisch-wetenschappelijke arbeid te hebben betekend. Integendeel, zijn produktiviteit lijkt groter dan ooit tevoren en dat hij nu weer, ondanks ziekten en de mankementen van het ouder worden, een historisch-geografisch werk over het kerngebied van Holland op tafel heeft gelegd verdient een eerste compliment. Ik kan daar, nog voor het boek gelezen te hebben, meteen een tweede aan toevoegen: het ziet er schitterend uit. Verloren heeft het mooi uitgegeven en de foto's en kaartreproducties, waarvan sommige in kleur, munten uit door scherpste en duidelijkheid. Daarnaast zijn het vooral de getekende kaartjes die het boek een eigen tint geven. Het is bekend dat de auteur altijd zijn kaartjes zelf tekent, maar deze keer, waarschijnlijk mede doordat ze alle in kleur zijn, ogen ze wel bijzonder. Ze hebben, geloof ik, deze studie tot het meest typische VanderGouwboek gemaakt, dat ik ken. Kenmerkend voor Van der Gouw is ook dat hij zijn bronnen, voorzover die onuitgegeven zijn — en dat zijn de meeste —, zelf publiceert. Ook dit boek is voor ver over de helft een bronuitgave en introduceert bovendien als nieuwigheid het ontbreken van een notenapparaat. Ik mis het niet, maar dat komt ook wel door de aard en de reden van het ontstaan van het boek.

Het voorwerp van studie vormen de middeleeuwse grenzen van de afwateringseenheden Delfland, Rijnland en Schieland, die 'landscheiding' heten, maar — naar ook Van der Gouw zegt — beter 'waterscheiding' genoemd zouden kunnen worden. Het technische aspect afwateringseenheid of boezemgebied valt niet altijd samen met het territorium van het hoogheemraadschap in juridische zin. Waar dat niet zo is, geeft dit de auteur aanleiding tot een korte uitweiding, maar het is de grens in technische zin die hij volgt: de kade, nog zichtbaar in het landschap of door Van der Gouw weer zichtbaar gemaakt. Hij doet dit als een gids, die toeristen rondleidt, van dorp tot dorp, van polder tot vervening, bij stukjes en beetjes. De methode staat geheel in dienst van de bedoeling van de auteur: aantonen dat de landscheidingen, niet ineens, maar stuksgewijze als ontginningskaden gelegd zijn op verschillende momenten, maar toch vooral in de dertiende eeuw, en vervolgens met elkaar zijn verbonden.

De stof is door de auteur in eerste instantie naar voren gebracht als een lezing in een waterschapsmilieu, waarschijnlijk met dia's. De historische materie is dan ook voor leken gemakkelijk te volgen, hoewel bij waterstaatkundige begrippen als schouw en dergelijke misschien meer kennis aanwezig wordt verondersteld dan buiten waterschapskringen verwacht mag worden. Van der Gouw als gids voor historisch geïnteresseerde toeristen in een landschap van zijdedinden, watergangen, sloten, kaden en sluisjes, het verleden lokaliserend in het heden met een pompstation als oriëntatiepunt (31) met een korte uitweiding over een negentiende-eeuwse jeneverstokerij die toevallig aan een landscheiding stond (44) met een zedepreekje tegen de verveners, die aan het flodderen of kloten (vakterm) waren, dat is voor iedereen die hem kent toch Van der Gouw op zijn best!

Als het zo is dat een recensent in een goede boekbespreking ook kritiek moet leveren, dan is dit maar geen goede bespreking. Ik heb geen zin te gaan zoeken. Ik vind het gewoon een mooi boek en ik hoop dat iedere bestuurder, bewoner en toerist in het betrokken gebied de uitspraak van deze deskundige auteur ter harte neemt: de delen van de oude landscheidingen, die in het landschap nog aanwezig zijn, behoren te worden beschouwd als cultuurmonumenten van de eerste orde.

C. Dekker

E. Muller, K. Zandvliet, ed., *Admissies als landmeter in Nederland voor 1811. Bronnen voor de geschiedenis van de landmeetkunde en haar toepassing in administratie, architectuur, /cartografie en vesting- en waterbouwkunde* (Alphen aan den Rijn: Canaletto, 1987, 302 blz., ISBN 90 6469 575 X).

Dit boek bevat het resultaat van een onderzoek naar de beoefenaren van een voor Nederland zeer belangrijk beroep. Gestreefd werd naar een inventaris van de landmeters die hier gewerkt hebben en tegelijk gegevens te verzamelen over hun opleiding, achtergrond en werkring. Het zoeken gebeurde niet in het wilde weg, want de toelating van landmeters, evenals bijvoorbeeld van notarissen, was aan regels onderworpen. Voordat zij in een provincie mochten werken moesten zij een examen ondergaan, waarna een akte van admmissie volgde. Er kon dus in de archieven van provinciale organen gezocht worden naar de registraties van deze akten. Zo heel gemakkelijk was dat niet, en volledig zal de lijst wel nooit kunnen worden. Niettemin zijn er toch ruim 3500 namen te voorschijn gekomen, waarvan de nadere gegevens door de alfabetische index goed toegankelijk zijn. Het zou mij niet verwonderen als het verschijnen van deze inventaris een aanzet zal geven tot diverse studies over deze beroepsgroep.

Maar het boek is veel meer dan een inventaris. In een uitvoerig inleidend hoofdstuk behandelen de twee redacteuren de geschiedenis van de landmeetkunde en de opleidingsmogelijkheden voor dit vak: in de praktijk, op particuliere scholen of aan een universiteit, waar soms in het Nederlands college werd gegeven aan aspirant landmeters en vestingbouwkundigen. De schrijvers gaan ook in op de achtergrond van de landmeters, hun sociale status en hun werkring. Die laatste kon zeer variëren, want sommigen hadden een aanstelling bij een overheidslichaam, bijvoorbeeld een waterschap, maar velen oefenden dit beroep uit als een nevenfunctie. Dat laatste verklaart ook wel het grote aantal landmeters dat gevonden is.

Na dit hoofdstuk volgen de verslagen van het onderzoek per provincie, die om meer dan een reden de aandacht waard zijn. Zij bevatten vaak aardige details die het inleidende hoofdstuk illustreren, maar ook laten zij zien hoe de gang van zaken per provincie verschilde en welke problemen bij het onderzoek kwamen kijken. Behalve een lijst van de landmeters komen in deze hoofdstukken ook namen van examinateurs voor alsmede bijzonderheden over de examens. In enige bijlagen treffen we nog lijsten aan van militaire ingenieurs, landmeters in dienst van de VOC en landmeters aangesteld bij de verponding. De (beknpte) bibliografie is wat verstopt achter hoofdstuk 2, zonder in de inhoud vermeld te worden. Dat is mijn enige aanmerking op de wijze van uitvoering van het boek, dat er mooi uitziet, stevig is ingebonden en voorzien van interessante illustraties. Al met al een boek dat niet alleen van belang is voor landmeters en kartografen, maar ook voor diegenen die meer willen weten over het onderwijs in technische vakken voor 1811.

E. P. de Booy

H. van Heiningen, *Wee den vergetenen! De watersnood van 1926 en de wederopbouw van Maas en Waal* (Tweestromenland reeks VIII; Wijchen: De Kleijn, s. a. [1986], 207 blz., ISBN 90 71460 01 0).

Het boek is niet bedoeld als een bijdrage aan de geschiedenis van de waterstaat, maar om